

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Маргарет Димитрова (Софийски университет „Св. Климент
Охридски“)

по конкурса за заемане на академичната длъжност професор
в направление Филология (2.1.), научна специалност „Българска литература“
(Стара българска литература),

обявен от Института по литература – БАН, направление „Стара българска
литература“ (ДВ, бр. 102/ 8 февруари 2019 г.)

Единствен кандидат в конкурса е доц. дфн Ана Стойкова, която е дългогодишен научен сътрудник в Института по литература, допринесъл за едни от най-добрите неговите инициативи. Тя е натоварена както с административна работа (заместник-директор на Института, 2001-2007, от 2012 г. досега), така и отговаря за издаването на едно от най-авторитетните списания в палеославистиката „Старобългарска литература“ (главен редактор от 2011 г., преди това член на редколегията). Тя успешно е завършила множество проекти в полето на старобългаристиката (на пет от които е ръководител) и има безспорно ценни публикации в авторитетни издания.

През 1993 г. тя защитава докторска дисертация върху Физиолога, а през 2015 г. – дисертация за присъждане на научната степен „доктор на филологическите науки“, посветена на мъченията на св. Георги в средновековните славянски литератури, на основата на която издава книга „Свети Георги Победоносец. Агиографски произведения в южнославянската средновековна традиция“. София: Изток-Запад, 2016, 728 с. ISBN 978-619-152-903-2.

В настоящия конкурс основният (монографичен) труд, с който авторката кандидатства, е посветен на други агиографски текстове, свързани с изграждане на почитта към трима светците змееборци в *Slavia orthodoxa*, видени в контекста на византийските текстове. Той е озаглавен „Светци змееборци в южнославянската средновековна традиция: Теодор Тирон, Теодор Стратилат, Георги Победоносец.“ (София: Изток-Запад, 2019. 320 с.). Трудът последва преводите на различни гръцки версии на битките на тези светци със змея и тяхното разпространение в средновековните кирилски ръкописи на *Slavia orthodoxa*. С основание авторката започва с текста за св. Теодор Тирон, тъй като той се смята, че е най-ранният от този тип текстове във

византийската традиция и че е повлиял на текстовете за св. Теодор Стратилат и св. Георги и змея. Ана Стойкова коректно идентифицира гръцките версии, които са били преведени. За жалост, тези гръцки текстове в повечето случаи нямат критически издания и това е една от трудностите, с които авторката се е сблъскала и е успяла да преодолее, като е съпоставила издания на различни ръкописи и множество проучвания.

Като сравнява издания, проучвания, ръкописи, Ана Стойкова разкрива какви са били функциите на текстовете за битките със змея в средновековните гръцки и славянски ръкописи. Така например тя установява, че преводът на историята с победата на св. Теодор Тирон над змея не е широко разпространена в средновековните славянски ръкописи – а така е и в гръцката ръкописна традиция. Проучвайки в детайли ръкописната традиция, Ана Стойкова с основание заключава, че епизодът със змея в Мъчението на св. Теодор Стратилат, приписвано на Авгар, е единственият текст от този тип, който е влиза в ръкописи с богослужебни функции. Тук тя изказва една хипотеза, заслужаваща доверие, която хвърля светлина върху начина на работа на средновековните български книжовници и върху техните предпочитания и нужди. Най-напред тя аргументирано установява, че това мъчение е преведено рано в старобългарския период, но също така втори превод възниква през среднобългарския период. Нейното заключение е, че старобългарския превод на мъчението не е съдържал епизода със змея, но очевидно той е бил нужен според средновековните книжовници и затова по-късно трима книжовници, независимо един от друг, са го превели и добавили към ранния превод на мъчението.

Проучването от А. Стойкова на преводите и редакциите на епизодите с победата над змея в средновековните славянски ръкописи не е ограничено само до текстологични анализи. Тя съпоставя например изображенията на светците със словесния материал, проследявайки историята на църковната почит към светците змееборци. По този начин тя характеризира контекста, в който творбите са се разпространявали, използвали, възприемали както във византийска, така и в славянска среда, в частност – в какви типове книги разглежданите епизоди са били преписвани, какви функции са имали, за какви цели са били предназначени. Така също авторката има наблюдения и върху езика на преводите, като съобщава най-вече тези черти, които имат отношение към определяне на времето, когато е направен даден превод. Заставам зад решението ѝ да говори за комплекс от езикови особености, защото само като част от този комплекс на високата честота на дателен самостоятелен може да се гледа като на архаична езикова черта –

иначе, извън този комплекс, тази конструкция сама по себе си не е показателна за времето на превода – присъства както в ранни, така и в късни преводи.

Задълбочените анализи на избрания от нея обект на изследване и проучването му от различни гледни точки са дали солидна основа на А. Стойкова да преодолее всякакъв субективизъм, едностранчивост и предразсъдъци в научните си дирения, да дискутира съществуващи в науката хипотези с надеждни и обективни аргументи (ще дам само един пример – оборването на хипотезата на Хенгстенберг за мотива за убийството на змея в Мъчението на св. Теодор Стратилат, стр. 57) и да изведе непротиворечиви изводи. Напълно подкрепям мнението ѝ, че широкото разпространение на новобългарските текстове за св. Георги в дамаскинарските сборници през XVII-XVIII в. е причина за широкото разпространение на иконографията „Св. Георги на кон убива змея“ – двата канала на информация пък, новобългарският текст и изображенията, са причина на навлизане на този мотив в устни наративи.

Много ценни са приложенията: сравнителната таблица на мотивите на „Чудото на св. Георги Победоносец със змея“ в различните версии в кирилските ръкописи (стр. 172–176), както и изданията на текстовете с множество разночетения; улеснение за читателя е наличието на гръцки текстове (182–291). На мнение съм обаче, че при предаване на кирилските текстове трябва да има надредни знаци.

Наред с цитираното ценно монографично изследване А. Стойкова е автор и на отлично електронно издание на Физиолога в средновековните кирилски ръкописи, наред с гръцките версии, които са били преведени според авторката, при това повече от веднъж, още изданието е придружено с речник и превод на английски. Натрупала опит от това издание, както и от участието си в проекти за дигитализиране на средновековното славянско писмено наследство, д-р Стойкова има публикации за перспективите пред това бързо развиващо се поле на палеославистиката (напр. статии № 6, 28, 36 в списъка с публикациите ѝ).

Ще добавя към казаното за нейните научни открития и безспорно ценни публикации и нейния несъмнен принос към най-новата *История на българската средновековна литература* със съставител Анисава Милтенова (№ 18–24 в приложения списък), в която на Ана Стойкова принадлежат главите (или подглавите) за ключови проблеми, фигури или творби като Кирило-Методиевото наследство в средновековната българска култура, творчеството на Константин Преславски, „За буквите“ на Черноризец Храбър, оригинална и преводна агиография и др.

Като имам предвид значимите приноси на дфн Ана Стойкова към старобългаристиката и палеославистиката, аз, като член на научното жури, ще гласувам – без всякакво съмнение – „за“ това тя да заеме позицията на професор по стара българска литература в Института за литература на БАН.

9. VI. 2019

Гр. София